

Тиодор Р. Росић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Јагодини

УДК: 821.163.41.09-34 Раичковић С.
ИД БРОЈ:180240396
Оригинални научни рад
Примљен: 15. јануара 2010.
Прихваћен: 21. септембра 2010.

ПРОСТОРНО-ВРЕМЕНСКИ КОНТИНУУМ У *МАЛИМ* *БАЈКАМА* СТЕВАНА РАИЧКОВИЋА

Айсџиракџи: У раду се, применом лингвостилистичке и аналитичко-синтетичке методе, тумаче кардиналне одлике семантичке и структурне организације просторно-временског континуума у *Малим бајкама* Стевана Раичковића. Типолошки се одређују основне одлике структурне организације континуума текста и начини изражавања текстуалног континуума. Указује се да су код нас потпуно изостала методичка тумачења просторно-временског континуума. Тумачење својстава уметничког времена и простора у процесу школског изучавања књижевних текстова има за циљ привлачење веће пажње теоретичара и практичара. Идентификација начина на који је просторно-временски континуум изражен у истраживању видова просторно-временског континуума, главни је задатак рада.

Кључне речи: просторно-временски континуум, дискурсни континуум, хронологија, семантички означен простор, сукцесија времена, стваралачка интерпретација

1.

Разматрање општих одлика семантичке и структурне организације континуума у *Малим бајкама* Стевана Раичковића чини основни предмет овога рада, у коме се указује на особену организацију дискурсног континуума и пишчеве интенције. Теоријско-методички императив рада представља тумачење општих одлика семантичке и структурне организације просторно-временског континуума у *Малим бајкама*.

Сваки уметнички текст, па и текстови *Малих бајки* Стевана Раичковића, као структурно-семантички и естетски јединствен тоталитет, омеђен је местом радње, материјалном дужином текста, конкретизованим кроз предметност и временску интервалску сукцесију појединих стања, тј. просторним и временским континуумом. Значи, просторно-временска текстуална организација непосредно је повезана с категоријом континуума. Управо је ова категорија онај кохезиони повезујући фактор који обезбеђује конкретизацију казиваног, односно конкретност и реалистичку непосредност описивања. Он

чини ону непрекидну нит у сукцесији времена и простора. Ма колико се текст епизодично разлагао, захваљујући континууму, он је одређен својим општим принципима организације и интенционалним субјективним усмерењем писца.

Проблем просторно-временског континуума у *Малим бајкама* теоријско-методички до сада није разматран, па овај рад представља новину. Његов примарни циљ је да постане саставни део потпунијег декодирања поетске слике света *Малих бајки*, а додатни да допринесе бољој идентификацији односа између просторно-временске слике и емотивног простора поетског текста, као и маркирању начина изражавања семантике простора.

Мале бајке укључене су у Наставни план и програм. Обрађују се у 5. разреду основне школе, па текст може да пружи знатну помоћ наставницима у интерпретацији уметничких бајки Стевана Раичковића.

Задатак рада је да се анализира просторно-временска организација текста, идентификује начин на који је просторно-временски континуум изражен, сагледа повезаност уметничког времена приче и уметничког простора, истраже видови просторно-временског континуума.

2.

Писац субјективитет простора и времена дели, спаја, трансформише, уобличава у синкретичку континуумску димензију простора и времена – чини их недељивим. Слика човека у Раичковићевим *Малим бајкама* је хронотоцентрична, омеђена и условљена оквиром дела. Говори о томе речито и пишчева аутобиографска белешка о настанку његових бајки, дата на самом почетку књиге. Та његова „Белешка“ незаобилазна је у тумачењу просторно-временског континуума:

Паралелно са овим светом у коме се крећем заједно са другима, траје у мени још један свет, невидљив, који – како време одмиче – све мање подлеже законима по којима живимо. У том скривеном свету је нашло места и оно што се никада, ни у каквом облику није догодило, сем у мојој машти. Деси се да каткад не умем да направим разлику између онога што је постојало и онога што само замишљам да је могло да постоји (Раичковић 1982: 7).

Раичковић се није особито занимао за књижевне теорије, па ни за теоретичаре тартуско-московске школе. Ове његове реченице сасвим се, међутим, поклапају са тумачењем просторног континуума Јурија М. Лотмана, односно са његовим схватањем дела као омеђеног уметничког простора. Оно је у својој коначности бесконачно у односу на свет који је према њему самоме спољашњи (Лотман 1976: 287).

Лотмановом схватању о раму слике, рампи у позоришту, почетку или крају позоришног или музичког дела, што собом представља „коначан модел бесконачног света“ (Лотман 1976: 278), подударно је његово схватање простора текста као рама:

...слике за које сигурно знам да су одистински и заиста постојале, оне ми се сада чине толико нестварним, тако измишљеним, да их је просто немогуће уклопити у оквире овога живота којим сам сада окружен. Колико год се напрежем да неку од таквих слика без остатка угурам у један овакав *рам* (истакао Т. Р.), увек понешто, у већем или мањем обиму, штрчи или лелуја преко геометријски правих и неумољиво тврдих његових ивица (Раичковић 1982: 5).

Коегзистенција паралелних планова – фантастике и реалног – у *Малим бајкама* се репродукује суптилно, спонтано, ненаметљиво. Дискурс *Малих бајки* има све особине лаког преливања једне стварности у једну другу; алтернација је детињства и стварног живота. У њима, као да је све преточено у стање полусна-полујаве. Чињенице живота настављају тренутни живот у сферама „нереалног“ алтер ега – а затим се поново враћају у реалност.

Разматрање топо-темпоралних компоненти Раичковићевић бајки не може се спровести мимо генералне премисе да категорије простора и времена представљају универзалне категорије људског постојања, као и да њихове интеракције дефинишу суштину нашег постојања.

Простор и време првобитно су биле филозофске категорије. Појам простора најпре је формиран у филозофији и прилично касно, тек почетком XX века, и у поетици. Уметнички простор је специфичан облик просторних односа, карактеристичан у стварању уметничке реалности. Време и уметнички простор пружају перцепцију целовите слике уметничке стварности и композиционе организованости дела. Уметнички простор је модел света дат од стране аутора језиком представљања простора. Кроз организацију простора аутор може да изрази различите идеје у свом раду (на пример, слику друштвеног живота, карактера...). Организација времена у стваралаштву директно одређује и намеру аутора.

Селективност је основна карактеристична особина уметничког простора и времена. Књижевност не обухвата цео проток времена, већ само одређене важне тачке. То је показало и Раичковићево гледиште о томе шта је ушло, а шта није у његове *Мале бајке*. Простор укључује облике постојања материјалних објеката и процесе; време – облике секвенцијалних промена стања.

Суштински односи темпоралне и просторне уметничке асимилације (хронотопи) у књижевним делима реализују се обједињено, спајањем простора и времена на смислен и конкретан начин. Време је згуснута, збијена и апстрактна категорија, тек у уметности она постаје видљива. Укључењем времена у простор казивано се појачава. Знаци времена исказују се у простору, а простор даје смисао и меру казиваног.

Уметничко време и простор код Раичковића су остварени у симболичком кључу просторних симбола: кућа (слика затвореног простора), праг, прозор, врата (границе простора), релације (слика отвореног простора).

Бајке овог ствараоца у доброј мери нарушавају доминантне карактеристике хронотопа у књижевности двадесетог века. Нема у њима апстрактног простора уместо конкретног именовања симбола и појава. Одређени су место

и време радње. Унутрашњи простор узрокован је личним схватањима. Просторне структуре изграђене су хоризонтално и вертикално. Функционишу и релације: напред–назад, лево–десно, север–југ, горе–доле, небо–земља, земља–подземље итд.; структуре времена: дан–ноћ, пролеће–јесен, светло–тама итд.

Док је на отвореном простору, наратор види свет по вертикалној и хоризонталној оси: простор на горе („Бајка о дечаку и месецу“, 11), простор на доле („Бајка о скитници и мравима“, 21, „Бајка о белом коњу“, 65), простор испод („Бајка о аласу“, 38). У првом случају то је простор неба са свим објектима у другом простор земље, у трећем простор испод земље, испод воде. Хоризонтални простори – простори напред – усмерени су ка проширењу простора, чиме је окончан хоризонт, што је зона у којој се крећу небеска тела, али и неки јунаци *Малих бајки*. Док је у реалном (природном) простору куће, дворишта, актер Раичковићевих бајки животно је хармонизован. Измештен из простора хармоније, он доживљава емоционални бол и патње, чак и смрт („Бајка о Тадији“, 24).

Упућујемо на неколико инваријантних примера који се варијантно остварују. Парадигматична је, рецимо, „Бајка о зрну песка“ (14), у којој се приповеда историја зрна песка које је једном почело „неким чудом, да мисли“... о неком друкчијем и необичном животу“ (14), а које је после силних перипетија доживело да буде уграђено у асфалт и да данима уместо ветра слуша градску вреву и аутомобиле.

Није, међутим, свако станиште увек пријатељско. Показује се то и у „Бајци о белом коњу“ (65), где се приповеда о оболелом коњу некаквог Циганина и о његовом бекству из штале, где је заточен, у природне просторе слободе. Циганинова потрага за одбеглим коњем, који „језди још увек пропланцима и рубовима шуме“ (67) доводи се у везу са менталитетом слободе и слободног живота овог етникума. Како се у овој творевини каже, иако нису пронашли одбеглог коња, и даље лутају, и заборавили су „и шта траже“ (67).

Филозофија природног живота у аутентичном амбијенту долази до изражаја и у овој и у бројним другим Раичковићевим бајкама. Хармонија дома и пријатељског окружења функционално је природна не само у животу, већ и у смрти: „Бајка о Орашку“ (44), „Бајка о аласу“ (38). Нарушен поредак ствари актере догађања може да доведе до самог руба пропасти („Бајка о галебу“, 17, „Бајка о ветрићу“, 30, „Бајка о стабаоцу“, 53).

Хармонија животног поретка не нарушава се само *измештањем јунака* из топоса куће, станишта, животног амбијента, она може да буде нарушена и *доласком страног лица*, као рецимо у „Бајци о ливади и скакавцима“ (33), где је описана најезда скакаваца који опустоше ливаду.

Описивање просторно-временских односа у *Малим бајкама* подударно је са ауторовом тачком гледишта, а то значи да се „причалац налази на истој месту, то јест на истој просторној тачки на којој се налази одређена личност“ (Успенски 1986: 86). Место радње не чине само описи пејзажа и амбијента. Пошто се просторни континуум слаже у одговарајуће топосе, даје им

се одговарајућа предметност (Лотман 1976: 302), успоставља систем просторних односа и распореда ликова, устројство мотива.

Догађаји, као најмање јединице сижејног склопа, у *Малим бајкама* нижу се сукцесивно и узрочно-последично. Мотив досаде и једноличног живота у „Бајци о зрну песка“ има своју просторно-временску реализацију. Мотив самоће у „Бајци о Тадији“ развија сижејни просторно-временски склоп из догађаја у догађај, све до беле смрти овог бајковног јунака. Мотив лаковерне радозналости у „Бајци о ливади и скакавцима“ (33) сижејни ток бајке усмерава ка гротесци. Исте природе је и „Бајка о пужу голаћу и пужу с кућицом“ (41) као и „Бајка о ветрићу“ (30).

Ликови Раичковићевих бајки су карактеролошки делимично измештени из реалног света. То су усамљеници, рибари, ковачи, али и антропоморфна бића, биљке, птице и животиње. Њихово обликовање носи снажан индивидуални печат просторно-временске пишчеве фиксације описиваних чињеница. Кроз животопис појединих јунака, или описе догађаја, Раичковићево бајковно ткање одликује се непрекидношћу, сукцесијом временских и просторних факата, чиме се континуум у текстуалној репродукцији истовремено дробни на поједине епизоде, али постојање категорије кохезије омогућава опажање читавог текста као процеса. Може се изнети претпоставка да континуум обезбеђује конкретност и реалистичност описа у тексту. Особености структурне организације дискурсног континуума одређене су општим принципом организације уметничког текста и повезане с решавањем естетског задатка пишчеве стваралачке замисли.

Временски континуум је основни и неопходни предуслов развоја сижеа. Приповедање у литератури се увек налази у времену и развија се увек према законима спољашњег (хронолошког) редоследа и унутрашњег (узрочног) стања садашњости, будућности и прошлости. Уметност је незамислива ван временског оквира. Време игра важну улогу у организацији поетске структуре, њене стилистичности, сликовног језичког плана. Писац има важну улогу у описивању акција и емоција ликова из својих временских трајања. Текст говорно-уметничког стваралаштва дело је стваралачке воље писца: он је радио на њему, уобличио га и завршио. Ипак, одређени сегменти текста могу да буду релативно аутономни у односу на писца, па чак и у сукобљеним релацијама према аутору. Пре свега, текст није увек одржив превасходно у вербалној намери аутора, а затим, у њега је утиснуто разноречје, односно реконструкција различитих начина размишљања и говора. То потврђује и већ разматрана Раичковићева „Белешка“.

Садржински, стилски, композиционо и структурно-организацијски ниједан аутор не може изаћи из постојећих оквира повезаности текста и његовог релативног изоморфизма према свету. Истообличје текста и стварности није најпросто могуће. Тако је и код Раичковића. Универзум његовог текста представља собом просторно-временски континуум. Он открива квалитативне и квантитативне карактеристике и усмерења развојка текста. На једној

страни имамо објективно, текуће време, физички мерљиво; на другој време акције, погледа на свет посебних ликова, субјективно обојено и њихова осећања, предосећања будућности (46).

Временски континуум *Малих бајки* налази се у јединству са тачком одсечка сижејног времена. Време природног тока и време казивања нису једнообразна. У њима долази и до нарушавања природног временског поретка који може бити непрекидан или испрекидан. За разлику од времена народне бајке, где се приповеда надугачко и нашироко, у уметничкој бајци, а самим тим и у Раичковићевој, радња је усмерена према свом најбржем разрешењу и није дигресивна. Уместо релативне временске неодређености народне бајке, време казивања је прецизно одређено.

Особена структурна организација дискурсног континуума *Малих бајки* одређена општом организацијом уметничког текста, условно рашчлањивих вертикалним линијама које образују ланац реченица интенционално естетски кодираних, тематски устројених.

Опште одлике значењске и структурне организације континуума у Раичковићевим бајкама могу се сагледати кроз анализу структуре континуума бајковног текста и начин обликовања текстуалног континуума.

Постоји више облика структурне организације временског трајања у *Малим бајкама*:

1) перспективно обликовање догађаја по временској оси: од почетка до краја („Бајка о храсту“, 68);

2) релативизација времена изражена према наративним апсолутним параметрима природног времена. То је ретроспективно излагање од крајње тачке догађаја кроз нарушавање хронолошког поретка („Бајка о човеку који је обишао земљину куглу“, 59, „Бајка о рибици и птици“, 28);

3) одређеност временског континуума у тачки одвијања догађаја („Бајка о понорници“, 62);

4) преплитање реалног и иреалног времена („Бајка о Тадији“, 24).

Временска организација текста обухвата лексичка средства изражавања временских односа обједињена у лексичко-тематској линији времена; ту су граматичка средства у временској функционалној перспективи, попут глаголских облика, затим, прозодијска и, напokon, стилистичка, дескриптивна и сликовна средства убрзања или успоравања текстовног времена.

Доминантну улогу у Раичковићевом приповедању има употреба аориста, крњег перфекта и приповедачког презента. Међу ова три глаголска облика најфреквентнији су аорист и крњи перфект, а знатно мање је присуство презента. Има укупно тринаест бајки у којима је време о којем се говори маркирано перфектом и крњим перфектом. У пет бајки доминантан је аорист, а у две презент.

Стилски је необележено време у којем се говори, али је зато стилски обележена релативна употреба временских одредби. Иницијално су најфреквентнији перфект и крњи перфект:

Многа *су се* чудеса *дешавала* на земљи, свега *су се* људи на њој *досетили*, па се неки попеше на месец. (11); *Био је* то дечак нејаког састава, плавокос, готово провидних ушију. (11); На пустињски песак, који *је лежао* непомично, падали су ужарени зраци сунца. (14). На крају мале вароши живео је усамљени старац... (24); *Залутао* однекуда, паде у једну ливаду под бердом, скакавац. (33); *Живео* неки главати човек који *је највише волео* да ради баш оно што *је најмање знао*. (35); *Ловио* алас рибу у Дунаву скоро читаво столеће. (38).

Релативна прошлост у *Малим бајкама* стилски је одређена и аористом:

За тили час, *крену* и ова прича од ува до ува и *обира* целу куглу. (11); *Појрча* према кољу, с надом да ће се овога пута и он, напокон, попети на месец. (13); *Поче* да чита књиге, али их није схватао, нарочито оне подебеле. (17); Из центра, ветрић *скрену* према периферији. (31).

Релативизација садашњости исказује се презентом:

У центру велеграда, на неком тринаестом спрату, у једној раскошној соби, *живе* већ данима и ноћима заједно, риба и птица. (28); Негде далеко, толико далеко да се готово и не зна где је то место, *просиру се* голе и глатке литице једне камените планине. (68).

Мерено према времену о којем се говори, временски континуум линеарно-сукцесивног исказа везан је за догађаје који се одвијају сукцесивно по временској оси сукцесивно од почетка до краја („Бајка о риби и птици“, 28, „Бајка о храсту“, 68). Радња ове бајке обележена је презентом, тј. заданим часом (Хрватска граматика 2003: 407), односно актуализованим садашњим временом у којем се говори.

Има бајковних творевина где се догађаји излажу од крајње тачке временске осе. Временска одредба је прецизно одређена („Бајка о пужу голаћу и пужу с кућицама“, 41). Реч је о временском континууму обрнутог исказа. Радња је смештена у прошлост, али време о којем се говори стреми прошлој садашњости. Казивање је усмерено ка аористу и апсолутизацији временских одредби.

Наравно, посебну вредност *Малих бајки* представља временски континуум хибридног типа, где је време о којем се казује одређено доминирајућом сужејном тачком бајке и где долази до преплитања реалног и иреалног времена („Бајка о човеку који је обишао земљину куглу“, 59).

Од посебног је значаја, дакако, и усмерење казиваног од перфекта и крњег перфекта ка аористу и имперфекту:

Многа *су се* чудеса *дешавала* на земљи, свега *су се* људи на њој *досетили*, па се неки *попеше* на месец. За тили час *крену* и ова прича од ува до ува и *обира* целу куглу... Неки у њу **повероваше**, неки **одмануше** главом... (11); Залутао однекуда, *паде* у једну ливаду под брдом, скакавац. (33).

Употреба аориста и имперфекта је стилски обележена. Они означавају прошло време и трајање радње у прошлости, да би казивање прешло на релативну садашњост, зависно од употребљених глаголских времена.

Радњу која се у прошлости понавља у функцији синхроне релативне тадашње садашње актуализације писац остварује кондиционалом. Њиме се истиче радња која се у прошлости понављала. Означава тзв. релативну готову садашњост која се односи на прошлост:

Кад *би се* подобра *исџавао*, гроф или барон *би* око подна *силазио* низ степенице замка, а онда *би се* полако *уђуђио* међу своје птице. (18); Како *би* на неку нову и непознату *наишао* у књигама, које је и даље листао, тако *би зајзелео* да такву исту птицу ускоро и своме кавезу види. (18); Тада *би кричао* и бунио и остале птице. (19).

Кондиционалу готове садашњости иницијално претходи аорист којим се означава време које претходи актуализованом времену готове садашњости и усмерава се ка иманентној садашњости датој кроз паралелизам слике одбеглог галеба у својој природној средини, на морској стени и слике барона који у фотели чита дебеле књиге, који схвата шта у њима пише и брзо прелази преко слика у њима.

3.

Главни аспект методичког истраживања – топо-темпоралних компонента текста – у модерној теорији недовољно је истражен и веома је перспективан. Постепено продубљивање мерила текстовне анализе намеће потребу представљања текста као објекта просторно-временских односа, што на методичком плану омогућава његово потпуније и аутентично тумачење. Суштина методичког приступа теорији простора и времена текста треба да укључи аспекте као што су: граматичко време, поређења времена наратива и фиктивне приче, укључујући и семантички означен простор.

Методички приступ књизи бајки треба да укључи књижевно-естетске и дидактичко-психолошке критеријуме. Полази се од организационих начела и карактера књиге, доживљајно-спознајних могућности ученика и могућих методичких решења. Методичка интерпретација може да обухвати основне типове структурне организације континуума текста и начине изражавања текстуалног континуума. Треба да буде усмерена ка тумачењу значењског, обликовно-сижејног тока и активне улоге ликова у просторно-временском континууму. Просторно-временски континуум одређује статус ликова и карактеролошки их дешинише. Посреди је узајамност и непрекидност односа. Просторно-временски хронотопи мартирају ликове, а ликови су њима одређени.

Методичка анализа утемељење налази у чињеници да је временски ток сваког текста, па и бајковних творевина, одређен сменом категорије простора. Категорије простора и времена међусобно су тесно повезане и одређене узајамном зависношћу временских облика глагола и просторног континуума.

Методички приступ *Малим бајкама* мора да се заснује на стратегији детектовања хоризонталног и вертикалног простора и улоге временског

континуума у сижејном току бајки. Методичка интерпретација на овом нивоу не сме да занемари кохезију догађања као семантичког обележја временског тока. У реконструкцији процеса тог тока и његовог трајања, круцијална улога припада праћењу дешавања са доминантним ликом, али се не сме занемарити ни појава нових ликова. Након спонтаног и стваралачког читања збирке, приступа се истраживачкој, аналитичкој фази тумачења, усмереној ка издвајању најлепших бајки и истицању судова и закључака заснованих на уоченим појединостима.

Могуће је успоставити више модела стваралачке интерпретације просторно-временског континуума *Малих бајки*. На појединачном и диференцираном нивоу приступа се обради просторно-временског континуума помоћу логичких целина, преко истраживачких задатака, кроз проблемско-истраживачки поступак, преко доминантних ликова, кроз семантику просторно-временског одређења појединих бајки и лингво-стилистичко тумачење. Треба имати у виду време декодирања текста. Можемо га разматрати у функцији индивидуално-психолошких особености реципијента.

Методичар мора бити упознат са појмом уметничког времена и уметничког простора, односно са концептом хронотопа и значајем интеракције временског и просторног односа. Самостално или групно, ученици добијају задатак да детектују време и простор у бајкама.

Простор може бити затворен и отворен, реалан и нестваран. Истраживачка питања и задаци треба да буду усмерени и ка препознатљивој и ка иреалној стварности, према просторно-временском деловању јунака током развоја сижеа. Анализа просторно-временских односа пројектована је и хоризонтално и вертикално. Стратегија тумачења укључује детекцију централних просторних ареа и периферних простора. Потребно је да се сагледа шта је централно, шта периферно: имена, географски називи, објекти приче, лична имена итд.

Посебна група ученика може да уради истраживање везано за кретање доминантних ликова, да нацрта детаљне руте њихових путева.

Истраживачки задаци треба да укључе статичко и динамичко уметничко време у бајкама. Тумачење сновних типова структурне организације континуума текста и начина изражавања текстуалног континуума мора да укључи односе: реално/нереално, мењање временске перспективе, перспективу/ретроспективу, сагледавање цикличног времена. Не сме се занемарити ни пројекција акција ликова према прошлости, садашњости, будућности. Напокон, ту је и текстуално одређење догађаја.

4.

Суштински односи темпоралне и просторне уметничке асимилације (хронотопи) у књижевним делима реализују се обједињено, спајањем простора и времена на смислен и конкретан начин. Време је згуснута, збијена и

апстрактна категорија; тек у уметничком делу она постаје видљива. Укључењем времена у простор радња се појачава. Знаци времена исказују се у простору, а простор даје смисао и меру казиваног.

Раичковићеве бајке у доброј мери нарушавају доминантне карактеристике хронотопа у књижевности двадесетог века. Нема у њима апстрактног простора уместо конкретног именовања симбола и појава. Одређени су место и време радње. Унутрашњи простор узрокован је личним схватањима. Просторне структуре изграђене су хоризонтално и вертикално. Функционишу и релације горе–доле, небо–земља, земља–подземље, север–југ, лево–десно итд; структура времена: дан–ноћ, пролеће–јесен, светло–тама итд.

У описивању слике простора мора се поћи од опозиције: вертикално/хоризонтално, отворено/затворено, тачка/линеарно, горе/доле, напред/назад. Анализа *Малих бајки* треба да буде усмерена на субјект, али и на објекат посматрања и процес посматрања. Оно о чему се у *Малим бајкама* казује одликује се удвојеном сложеношћу комбиноване физичке и психолошке перцепције, што укључује визуелне, менталне и емоционалне компоненте.

На нивоу физичке перцепције доминантна карактеристика простора налази се у оси блиско–далеко, конкретно–апстрактно. Посебно место у систему просторних слика у функционисању Раичковићевих бајки имају слике затвореног и отвореног простора, као и простора по вертикали. Стварних и нестварних простора: земље, неба, подземља, водених и подводних површина.

Процес перцепције простора књижевних ликова представљен је кроз њихову унутрашњу оптику простора, у себи и изван себе. У затвореном простору књижевни јунаци доживљавају константне муке и патње. Срећу увек не доноси ни уздизање ка вертикалном простору, а ни кретање ка хоризонту. Књижевни јунаци наилазе и пролазе кроз разне препреке. Његово станиште, реални је простор и налази се на размеђу стварног и нестварног света.

Просторно-временски континуум доминантно је реализован преко наратора, онога о чему се казује и начина изражавања текстуалног континуума, што представља три главне просторне тачке гледишта. Измештање из реалног простора, кроз сукцесију времена, Раичковићеве јунаке усмерава ка емоционалном болу, патњи и угрожавању егзистенције, што за је наставну интерпретацију његових бајки од прворазредног значаја, јер просторно--временски односи у тексту одређују однос ликова према значењским интенцијама дела. Простор није апстрактан, конкретизован је, настањен ликовима, у континуумско-временској сижејној сукцесији.

Селективност у казивању има за последицу да се простор обично не описује детаљно, већ кроз сукцесију догађања. Уметничко време и простор код Раичковића су остварени у симболичком кључу просторних односа и временске сукцесије.

Методички приступ теорији простора и времена текста треба да укључи аспекте граматичког времена, поређења времена наратива и фиктивне приче, укључујући и семантички означен простор.

Методичка интерпретација *Малих бајки* треба да обухвати основне типове структурне организације континуума текста и начине изражавања текстуалног континуума. Може да буде усмерена ка тумачењу значењског, обликовно-сижејног тока и активне улоге ликова у просторно-временском континууму кроз разне облике рада и стваралачке моделе тумачења.

Тумачење својстава уметничког времена и простора у процесу школског изучавања књижевности мора да привуче већу пажњу теоретичара и практичара. Пружа се могућност тумачења перцепције времена и места уметничке активности, односа просторно-временских слика ликова, анализе пејзажних описа, ауторових идејно-стваралачких интенција.

ИЗВОР И ЛИТЕРАТУРА

- Раичковић (1982): Стеван Раичковић, *Мале бајке*, Београд: БИГЗ.
- Абот (2009): Н. Porter Abot, *Uvod u teoriju proze*, Београд: Službeni glasnik.
- Бал (2000): Mike Bal, *Naratologija – Teorija priče i pripovedanja*, Београд: Narodna knjiga/Alfa.
- Barić E. – Lončarević M. – Malić D. – Pavešić S. – Peti M. – Zečević V. – Znika M., (2003): *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Бахтин (1991): Михаил Бахтин, *Аутор и јунак у естетској активности*, Нови Сад: Братство-јединство.
- Башлар (1969): Gaston Bašlar, *Poetika prostora*, Београд: Kultura.
- Бухбиндер В. А. (1983): Волф Абрамович Бухбиндер, „О вожможностях измерения текстовой структуры“, с. 43–48; у: *Проблемы текстуральной лингвистики*, 1983: под редакцией проф. В. А. Брухбиндера, Киев: Издательство при Киевском государственном университете издательского объединения Вища школа.
- Литературный энциклопедический словарь* (1987), ред. Кожевников, В. М.; Николаев, П. А. г.; Изд-во: Москва: Советская Энциклопедия.
- Лихачев (1968): Дмитрий Сергеевич Лихачёв, *Внутренний мир художественного произведения*, Москва: Источник//Вопросы литературы. № 8. С. 74–87.
- Лотман (1976): Jurij Lotman, *Struktura umetničkog teksta*, Београд: Nolit.
- Успенски (1979): Борис Андрејевич Успенски, *Поетика композиције / Семиотика иконе*, Београд: НОЛИТ.
- Федоров (1984): Владимир Викторович Федоров, *О природе поэтической реальности*, Москва: Сов. Писатель.

Tiodor Rosic
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

SPACE-TIME CONTINUUM IN *SMALL FAIRYTALES* BY STEVAN RAICKOVIC

Summary: The paper analyses the main characteristics of semantic and structural organization of space-time continuum in Stevan Raickovic's *Small Fairytales*, by the use of linguo-stylistic and analytic-synthetic methods. The basic types of structural organization of text continuum and the manners of expressing it have been emphasized. It has been pointed to the absence of theoretical and methodological interpretation of space-time continuum in teaching. The purpose of this paper is to draw attention of theoreticians as well as application-oriented experts, by interpreting the features of time and space in art during the process of literary interpretation in school. Moreover, it is intended to become a part of a more thorough decoding process of the poetically-represented world, as well as to contribute to identifying the relation between the space-time image and the emotional space of a poetic text. The way of expressing the semantics of space has also been marked. The goal of this paper is to identify the manner in which the space-time continuum is expressed in the study of aspects of the space-time continuum.

Key words: space-time continuum, discourse continuum, chronotope, semantically-marked space, succession of time, creative interpretation.